

BUREAU

dierbare zaken

project voor groep 6-7

COLOFON

Dit project is tot stand gekomen in opdracht van 'Crematoria Twente'
met medewerking van Nicole Hoekstein.

Idee & ontwerp: Moniek Warmer www.moniekwarmer.nl

Idee & grafisch ontwerp: Petra Kwaadgras www.petrakwaadgras.nl

Inleiding	3
Opzet, tijd en organisatie project	6
Inhoud kastje	8
De voorbereidende les	9
Het bezoek aan het crematorium	12
De verwerkingsopdracht in de klas	17
Verantwoording	19
Bijlage 1 – Brief aan de ouders	20
Bijlage 2 – Voorbeelden bij werkbladen	21
Bijlage 3 - Meer informatie rouwverwerking voor kinderen	24
Bijlage 4 - Werkbladen overzicht	25

Dit project brengt de leerlingen in aanraking met de begrippen herinneren, dierbaar, missen, overlijden, rituelen en afscheid nemen. 'Bureau Dierbare Zaken' is bestemd voor leerkrachten en leerlingen van groep 6-7.

Het is voor leerlingen een kennismaking met de manieren waarop je kunt omgaan met afscheid nemen en herdenken: een manier om zonder een emotionele ervaring een crematorium te bezoeken.

Leerlingen kunnen alle vragen kwijt binnen dit project over overlijden en dood gaan: een waardevolle manier voor kinderen om in contact te komen met hun angsten en vragen rond de dood.

De eerste doelstellingen van het project 'Bureau Dierbare Zaken' zijn voor de leerlingen:

- Taalvaardigheid verder ontwikkelen en woordenschat vergroten.
- Leren praten over verdrietige zaken.
- Benoemen van gevoelens.
- Bewust maken van de waarde van voorwerpen.
- Kennis nemen van een kleine, persoonlijke verzameling.

Vaardigheden die in dit project geoefend worden, zijn:

- Vertellen over voorwerpen en luisteren naar elkaars uitleg.
- Vragen en meningen formuleren.
- Vergelijken van voorwerpen en antwoorden.
- Ontdekken van relaties tussen verschillende voorwerpen.
- Antwoorden zoeken op zelfgestelde vragen.

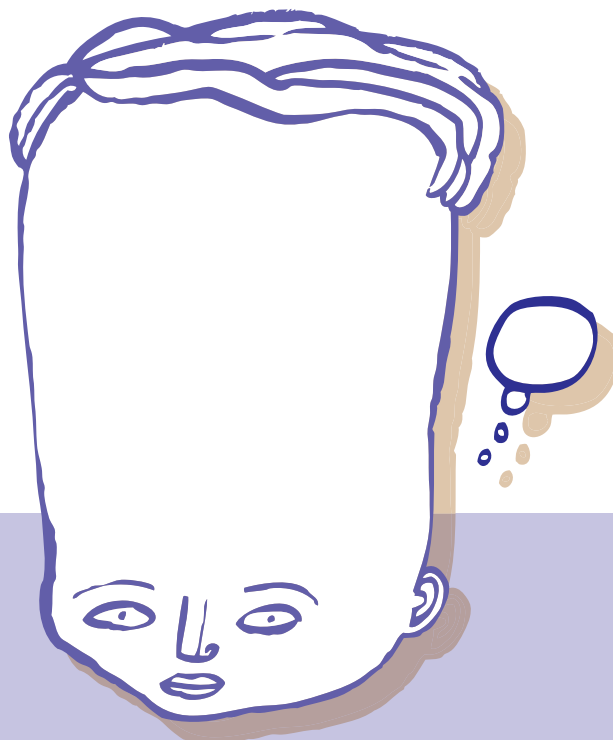
Inhoud

De leerlingen onderzoeken in de klas voorwerpen met behulp van werkbladen.

Daarna bezoeken zij het crematorium alwaar zij in twee subgroepen een rondleiding krijgen die uitgaat van de vooraf geformuleerde vragen van de leerlingen.

- Kerdoel 2 *Nederlands*
De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- Kerdoel 3 De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.
- Kerdoel 12 De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.
- Kerdoel 37 *Oriëntatie op jezelf en de wereld*
De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- Kerdoel 54 *Kunstzinnige oriëntatie*
De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om mee te communiceren.
- Kerdoel 55 *Kunstzinnige oriëntatie*
Leerlingen leren op eigen werk en dat van andere te reflecteren.
- Kerdoel 56 *Kunstzinnige oriëntatie*
Leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Bij de open dagen van Crematorium Twente zijn opvallend veel kinderen aanwezig. Bij de rondleidingen zijn zij ook degene met de meest onbevongen vragen.

Het is in het belang van de emotionele ontwikkeling van een kind dat hij/zij zich kan uiten over afscheid nemen: hoe neem je afscheid, wat kan er (allemaal) en wat kun je verwachten? Wanneer kinderen hun vragen beantwoord krijgen zullen zij met minder angst een crematorium bezoeken.

Bij de pilot van Bureau Dierbare Zaken waren veel kinderen open en oprecht. Geen kind heeft tegen zijn/haar zin in zaken bekeken of onderzocht. Alle opdrachten zijn uit vrije wil gedaan. De kinderen gaven aan dat zij het bezoek erg de moeite waard vonden; vooral omdat zij alles mochten vragen.

In dit project komt er een ladekastje in de klas met een mooie archiefdoos. In de archiefdoos zitten werkbladen. Alle werkbladen gaan over de voorwerpen in het ladenkastje.

Het ladekastje is het '**Bureau Dierbare Zaken**'. Het kastje is niet compleet: er is een lade leeg. De vraag aan de groep is: hebben jullie voorwerpen die in dit kastje passen? Door middel van werkbladen die gaan over afscheid nemen, dierbare zaken, vragen stellen en troosten, bedenken de leerlingen wat zij dierbaar vinden.

Er zijn verschillende soorten kaarten:

Praatkaarten (in gesprek zijn met elkaar, interactie)

Werkkaarten (tekenen, schrijven, invullen)

Onderzoekkaarten (kiezen, zoeken, selecteren)

Alle kaarten worden in groepjes behandeld en de werkbladen worden samen gemaakt.

Er is gekozen voor deze onderverdeling om meerdere leerstijlen aan bod te laten komen.

Na de introductie van de leerkracht kiezen de groepjes een werkkaart uit. Uit ieder groepje komt een leerling die een werkkaartje en een werkblad kiest uit alle 10 kaarten.

U heeft de kaarten op twee tafels uitgespreid zodat de leerlingen goed kunnen zien wat de kaarten bieden. Er zijn van alle kaarten twee exemplaren zodat twee groepen tegelijkertijd met dezelfde opdracht bezig kunnen zijn.

Na de introductie nemen de leerlingen als huiswerkopdracht een dierbaar voorwerp mee van huis. Op dit moment kunt u onderscheid maken tussen voorwerpen die van een overleden persoon zijn (en je aan die persoon doen denken) en voorwerpen die om een andere reden dierbaar zijn.

In de tweede les kunt u via de site van Crematoria Twente de leerlingen voorbereiden op het bezoek. In deze les worden de potten verdeeld over de twee subgroepen en de papiertjes met vragen worden in de potten gestopt.

Bij het bezoek aan het crematorium krijgen de leerlingen antwoorden op hun vragen. Door de speciale rondleiders wordt er goed gekeken wat de leerlingen aankunnen aan informatie. U bepaalt als leerkracht hoe lang het bezoek duurt. Dit spreekt u van tevoren af.

Tijdens de verwerkingsles maken de leerlingen een eigen dierbaar voorwerp. Deze voorwerpen worden tentoongesteld in het crematorium.

Opzet, tijd en organisatie van het project

Doelgroep	Groep 6 en 7
Leergebied	Taal, Oriëntatie op jezelf en de wereld, Kunstzinnige oriëntatie
Doelstelling	Leerlingen leren over afscheid nemen en hun woordenschat op dit gebied te vergroten
Plaats van uitvoering	In het klaslokaal
Lesmateriaal	Handleiding Doos met werkbladen en kaartjes Ladekastje 2 Potten

Tijd en organisatie

Het project bestaat uit 3 onderdelen.

Onderdeel 1: de voorbereidende les	Tijdsduur: 50 min
bespreking huiswerkopdracht (kringgesprek)	Tijdsduur: 20 minuten
Onderdeel 2: bezoek aan het crematorium	Tijdsduur ter plekke: 90 min
Onderdeel 3: de verwerkingsopdracht	Tijdsduur: 40 min

Aandachtspunten

De lesbrief met de activiteiten in de klas.

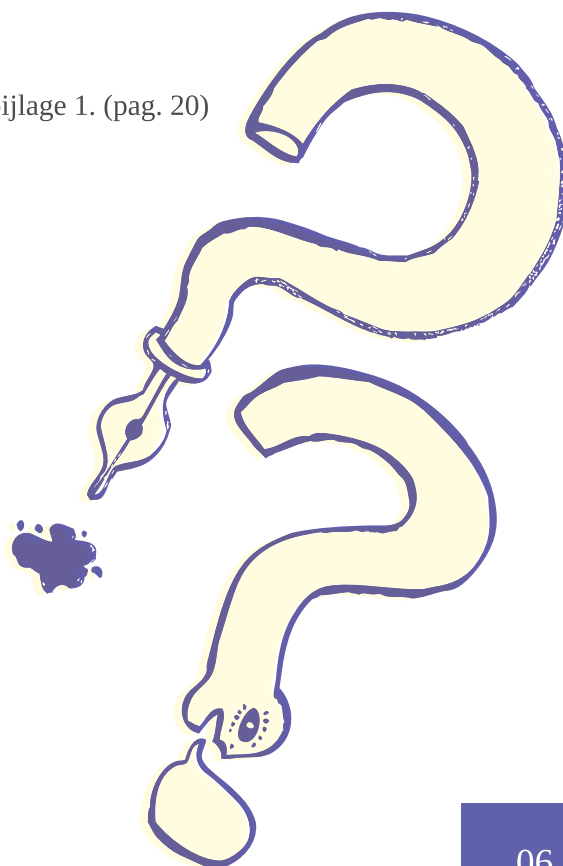
Lees voor het begin van het project de handleiding nauwkeurig door. De activiteiten vereisen weinig voorbereiding of speciale materialen.

Voer in elk geval de opdrachten uit op de bijbehorende werkbladen.

Vergeet niet de potten mee te nemen naar het crematorium. Geef iedere leerling een naamsticker.

Bezoek aan het crematorium

Bereid de ouders voor op het bezoek aan de hand van de brief in bijlage 1. (pag. 20)

De rol van de leerkracht

Goed kijken en vragen formuleren

Door goed te praten en naar elkaar te luisteren bij het maken van de werkbladen, worden bij de leerlingen vragen opgeroepen en soms ook al (delen van) antwoorden. Doordat u hun gerichte vragen stelt en laat nadenken over de aard van de opdrachten, oefenen ze vanzelf bepaalde taalvaardigheidsaspecten.

Eigen inbreng leerlingen

De eigen inbreng van de leerlingen binnen het project 'Bureau Dierbare Zaken' is belangrijk. U kunt die inbreng stimuleren. Dat kan door de leerlingen ruimte te geven te reageren op de situatie en de opdrachten op de werkbladen, maar ook door het stellen van gerichte vragen, het doorspelen van een vraag naar een andere leerling, het inbrengen van een probleem en het stimuleren van het vinden van een gezamenlijke oplossing. Zo leren leerlingen na te denken en hun gedachten onder woorden te brengen.

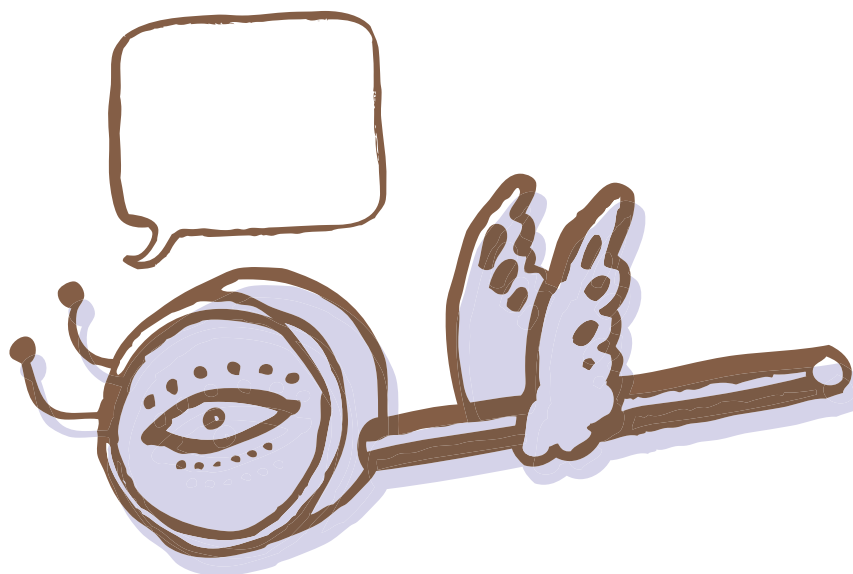
Geen goed of fout

Het gaat niet om het geven van goede antwoorden: goede en foute antwoorden bestaan in dit geval niet. Vaak roepen de antwoorden zelfs weer andere vragen op. In elk geval leveren ze interactie op over de opdrachten en het 'verhaal' erachter, en daar is het in dit project nu juist om te doen.

Interactie

Kwalitatief goede interactie is van groot belang. Met name bij taalverwerving is het belangrijk dat leerlingen voldoende taalaanbod krijgen, dat ze de kans krijgen de taal te gebruiken én dat ze feedback krijgen op dat taalgebruik. De kans op goede interactie is het grootst wanneer gewerkt wordt in **kleine groepen**.

Leerlingen durven dan eerder hun mond open te doen en eigen initiatieven te tonen.

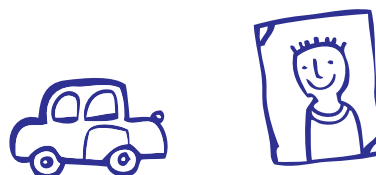
Het project begint met een ladekastje met een archiefdoos in uw klas. De kast is een persoonlijk museum. Zoals iemand voorwerpen bewaart omdat ze een persoonlijke waarde vertegenwoordigen, zo bewaart een museum een verzameling objecten die voor ons allemaal waardevol zijn. Ieder voorwerp vertelt een verhaal en als je goed kijkt, kom je dat verhaal op het spoor. Voorwerpen vertellen ook gezamenlijk een verhaal, ze vormen een deel van een groter geheel: de verzameling. In de klassengesprekken worden de voorwerpen ook thematisch met elkaar verbonden, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de dagelijkse ervaringen van uw leerlingen.

In de laden zitten zowel 'gewone' als bijzondere voorwerpen. Het aardige van deze voorwerpen is dat ze, bijzonder of gewoon, altijd ongeveer dezelfde vragen oproepen. Bovendien is het zo, dat die vragen zowel door conservatoren en museumbezoekers als door kinderen worden gesteld: wat is dit, waar is het voor, waar komt het vandaan, waarom is het wel of niet kapot, vind ik het mooi of lelijk, waarom en hoe wordt het bewaard? Hoe deskundiger kijkers zijn, hoe meer verbanden ze kunnen leggen en hoe meer ze de verkregen informatie kunnen verankeren.

De inhoud van de ladekast

Lade 1

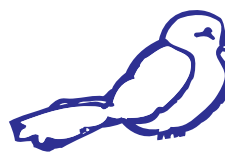
- pijp
- porseleinen spiegeldoosje met haaiantandjes
- speelgoedauto
- zakdoek
- spreuk

Lade 2 is leeg

Lade 3

- kopje
- ketting
- vogeldoosje met broche
- portemonnee met poëzieplaatjes en gedroogde bloemen

Lade 4

- babymutsje
- gebreed engeltje
- speeldoosje
- 3 portretten

De vraag is natuurlijk van wie de voorwerpen zijn of van wie het kastje. Daarna is natuurlijk de vraag waarom deze voorwerpen bewaard zijn door de eigenaar of door het bureau. De leerlingen proberen de antwoorden te achterhalen door onderzoek te doen.

Vorbereiding

Bekijk de kaarten en selecteer eventueel een aantal kaarten die de leerlingen gaan doen.

Leg de kaarten verspreid op de tafel. Leg bij ieder werkblad de twee instructiekaartjes.

Verdeel de klas alvast in groepjes van 5 of 6 leerlingen.

Zet het ladekastje op een prominente plek zodat iedere leerling het goed kan zien.

Doel:	Leerlingen ontdekken waarom je voorwerpen bewaart. Leerlingen vergroten hun woordenschat. Leerlingen leren praten over emoties als missen, troosten, verdriet.
Tijd:	60 minuten
Organisatie:	Groepen maken van de tafels
Benodigheden:	Ladekast Stiften en potloden Scharen en lijm

Inhoud

U werkt met de leerlingen aan de werkbladen over verliezen, missen, troosten en vragen stellen.

Introductie

U gaat voor de ladekast staan en vertelt dat de kast eigendom van een bureau is: Bureau Dierbare Zaken. Dit bureau bewaart spullen van mensen die iemand missen. In de laden zitten spullen: zaken. En die zaken zijn dierbaar. Dierbaar voor mensen die iemand missen. U vertelt dat het kastje nog een lege lade heeft. Het Bureau Dierbare Zaken wil graag dat de leerlingen met elkaar nog een paar dierbare zaken in het ladekastje stoppen.

Het is dus de bedoeling dat de leerlingen onderzoeken wat 'dierbaar' betekent en dat zij met elkaar beslissen wat er in het kastje mag.

Opdracht 1

Een aantal leerlingen komen naar voor en pakken om de beurt iets uit het ladekastje. U maakt het een beetje spannend door de leerlingen te zeggen dat zij voorzichtig moeten zijn met de voorwerpen. U stelt een aantal vragen bij de voorwerpen:

- Wat is dit, denk je?
- Van wie is/was dit voorwerp denk je?
- Is dit een kostbaar voorwerp, denk je?
- kun je iets bedenken bij dit voorwerp? Een verhaal misschien, over de eigenaar van dit voorwerp?

U houdt het vragen stellen kort. Het voorwerp wordt op de tafel gezet zodat later alle leerlingen even kunnen komen kijken.

Opdracht 2

Na 3 of 4 leerlingen zegt u dat de groep eerst gaat onderzoeken wat nu eigenlijk de betekenis is van 'dierbaar'. Ze krijgen daarvoor werkbladen die zij in de groep gaan maken. Uit iedere groep komt een leerling die een werkkaart uitkiest met bijbehorend instructiekaartje. Terwijl u rondloopt, zorgt u ervoor dat de leerlingen met elkaar in gesprek zijn. Als het werkblad af is, mogen zij een volgende kaart kiezen. Niet alle werkkaarten hoeven gemaakt te worden.

Afsluiting

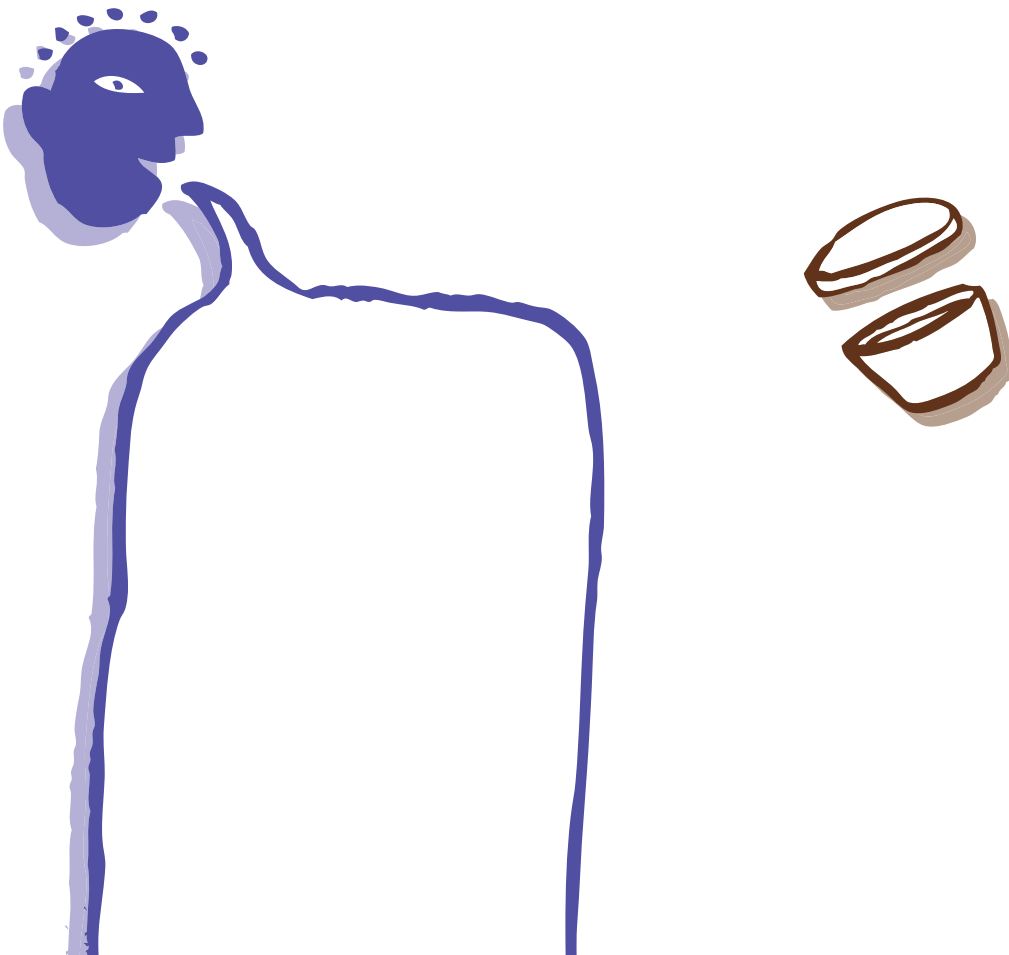
U bespreekt de kaarten globaal met de klas. Wat heeft iedere groep ontdekt over dierbaar en missen? Wat hebben zij geleerd van de werkkaarten en van elkaar?

Huiswerk

Iedere leerling krijgt een doosje als huiswerk mee. Dit doosje kan tijdens de les of op een ander moment door de leerling versierd worden. Als huiswerk zoeken de leerlingen thuis naar een voorwerp dat dierbaar is. Dit voorwerp is van iemand die er niet meer is. Benadruk dat het geen kostbare (dure) spullen mogen zijn.

Suggesties

- Neem zelf een foto in een fotolijstje mee van een overleden persoon of andere voorwerpen als voorbeeld.
- Alle werkbladen kunt u samenvoegen tot een boek van de groep.

Bespreking van het huiswerk

Doel:	Vorbereiding op het bezoek aan het crematorium
Tijd:	20 minuten
Organisatie:	Kringgesprek
Benodigheden:	Ladekast Persoonlijke doosjes en voorwerpen Klaarzetten site Crematoria Twente Strookjes papier

De leerlingen zitten in de kring met hun doosje op schoot. Twee leerlingen laten hun voorwerp zien aan de groep. De andere leerlingen stellen vragen aan de leerlingen over het voorwerp:

Vragen als: van wie was dit voorwerp? Waar staat het in huis? Kijk je er vaak naar? Ben je verdrietig als je dit voorwerp ziet? Zo laten een aantal leerlingen hun voorwerpen zien.

U vraagt waarom het zo belangrijk is om een voorwerp van iemand te hebben die er niet meer is.

Onderscheid het 'er niet zijn' in overleden of uit het zicht (gescheiden ouders). Ga in op het gegeven dat het voorwerp troost biedt.

Iemand nooit meer kunnen zien als diegene overleden is, is heel verdrietig. Hoe ga je om met dat verdriet? Dat is moeilijk. Overleden mensen worden begraven of gecremeerd en dan weet je zeker dat je ze nooit meer ziet.

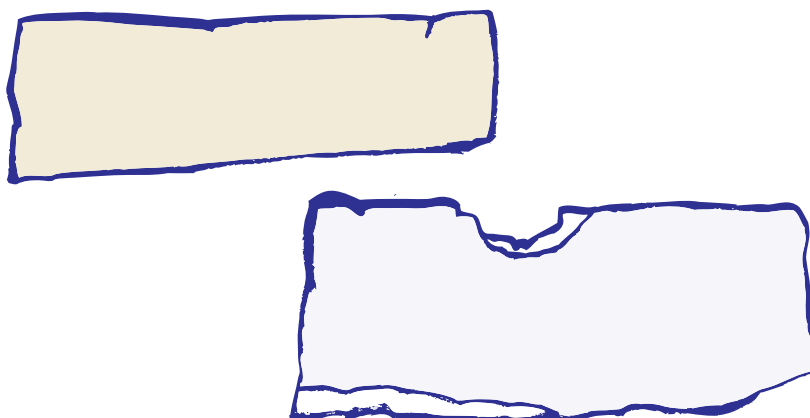
Optioneel

U kunt de leerlingen de site van het crematorium laten zien. Dan gaat u nog niet in op vragen van de leerlingen. U zegt dat zij bij het bezoek aan het crematorium alle vragen kunnen stellen die zij willen.

Vragen stellen

Alle leerlingen krijgen een strookje papier van huiswerkopdracht 2. In de les of thuis kunnen zij een vraag schrijven op het papier. Deze vragen worden in een van de twee potten gestopt. De groep wordt in twee subgroepen verdeeld. Iedere groep stopt de vraag in de eigen pot. Deze vraag wordt gesteld in het crematorium.

Samen met de groep bepaalt u welke zaken er zolang in het ladekastje mogen. Vertel dat als het kastje weggaat de spullen weer teruggaan naar de eigenaar.

Korte beschrijving van het bezoek

Meenemen: De potten met de vragen
Een naamsticker voor ieder kind

De kinderen hebben voorafgaand aan het crematoriumbezoek nagedacht over grote en kleine vragen. Deze vragen komen aan bod in het crematorium.

De klas wordt gesplitst in twee gelijke groepen. Iedere groep neemt zijn archief van kleine en grote vragen mee. De klas wordt in het crematorium ontvangen door twee rondleiders. De groep ziet gezamenlijk de ontvangstruimte en de aula. Daarna worden ze in twee groepen gesplitst.

buitengroep

ontvangstruimte
aula
urnenvijver
strooiveld
vlinderhof

binnengroep

ontvangstruimte
aula
koffiekamer
crematorium
muziekkamer

Algemeen en logistiek

Elke groep heeft 30 tot 45 minuten de tijd, halverwege wordt er gewisseld van ruimtes. De leerkracht geeft zelf aan hoeveel tijd er is.

Bij iedere ruimte stelt een leerling een vraag zodat er op een actieve manier gekeken wordt en de leerlingen aspecten binnen het crematoriumwezen op een persoonlijke manier beleven. Ook wordt er regelmatig een beroep gedaan op de kennis en ervaring opgedaan in de voorbereidende les. Kinderen vinden het fijn om deze kennis te delen.

Het archief van grote en kleine vragen wordt hier en daar geraadpleegd.

Aan het eind van het bezoek worden de twee groepen weer samengevoegd. Er wordt verteld dat de kinderen een kunstwerk gaan maken met het thema 'afscheid nemen'. Het kunstwerk zal tijdelijk in het crematorium worden tentoongesteld.

BUITENGROEP

Ontvangstruimte – 5 minuten

Geef een korte introductie van de ontvangstruimte. Geef ook uitleg over de tv waarop je diensten mee kunt kijken.

Er is ruimte voor een vraag uit het archief van grote en kleine vragen. De kinderen denken na of zij een vraag hebben bedacht die bij deze plek past.

Kinderen leren wat de functie is van een ontvangstruimte, en voor wie deze is bedoeld.

Sierurnen in de tuin/inspiratietuin – 7 minuten

Op deze plek worden sierurnen getoond die mogelijk iets vertellen over de persoon. Vertel iets over een specifieke urn ter illustratie.

Kinderen worden zich bewust van de functie van de inspiratietuin; ze maken een persoonlijke keuze.

Urnenvijver – 7 minuten

Wat gebeurt hier en hoe gebeurt het? *Waarom kan dit een dierbare plek zijn voor nabestaanden?*

Kinderen denken bewust na over een plek voor afscheid en nagedachtenis.

Strooiveld – 7 minuten

Op het strooiveld bevinden zich gedenkstenen, perkjes en voorwerpen. Laat 3 kinderen een voorwerp aanwijzen dat volgens hen bijzonder is. De kinderen leggen uit waarom het voorwerp bijzonder of persoonlijk is.
Kinderen verplaatsten zich in de keuze van een ander voor dierbare voorwerpen.

Vlinderhof – 7 minuten

Geef een korte introductie van de Vlinderhof. Leg uit waarom deze Vlinderhof is aangelegd, en voor wie.
Kinderen worden zich bewust van de mogelijkheid om zelf na te denken over voorwerpen voor een dierbare die is overleden.

Familieruimte – 5 minuten

Geef een korte introductie van de familieruimte. Waarom is er een familieruimte? Wat is naaste familie?

Hoe gaat dit in zijn werk in het crematorium?

Kinderen worden zich bewust van sociale kringen: naaste familie of vrienden/kennissen worden op een andere manier gepositioneerd binnen een dienst in het crematorium.

Aula – 7 minuten

Geef een korte introductie van de aula. Hier wordt de afscheidsdienst gehouden voor de overleden persoon.

De kinderen hebben in de voorbereidende les nagedacht over welke woorden ze tegen een dierbaar persoon zouden willen uitspreken, of juist opschrijven.

Kinderen leren over symboliek binnen het fenomeen afscheid nemen, en denken bewust na over gesproken of geschreven woorden tijdens een crematiedienst.

Koffiekamer – 5 minuten

Er is ruimte voor een vraag uit het archief van grote en kleine vragen. De kinderen denken na of zij een vraag hebben bedacht die bij deze plek past.

Kinderen leren over condoleren van nabestaanden en troosten bij een crematie.

Crematorium – 10 minuten

De kans is groot dat kinderen veel vragen hebben over dit aspect van het crematorium. Hierover hebben zij al kunnen nadenken en het is een onderdeel dat kinderen intrigeert. Tegelijkertijd kan hier door de rondleider afgetast worden wat kinderen wel of juist niet willen weten.

Er is ruimte voor een of meerdere vragen uit het archief van grote en kleine vragen. De kinderen denken na of zij een vraag hebben bedacht die bij deze plek past.

Kinderen leren over het proces van cremeren en durven hier vragen over te stellen.

Muziekkamer/regiekamer – 7 minuten

In de voorbereidende les is er nagedacht over herinneringen aan een persoon. Muziek is niet tastbaar (je kunt het niet aanraken, oppakken), maar het kan wel herinneringen oproepen.

Kinderen leren over de werking van de regiekamer binnen het crematorium en denken bewust na over muziek en herinneringen.

De Verwerkingsopdracht

Vorbereiding:	Klaarleggen stenen, materialen, papier, scharen, lijm/ plakband
Doel:	Leerlingen verwerken de informatie die zij hebben vergaard bij het crematorium
Tijd:	Naar eigen inzicht
Organisatie:	Geen

Introductie

De leerlingen zijn op bezoek geweest bij het crematorium. Ze hebben geleerd hoe een afscheidsdienst wordt georganiseerd en wat er allemaal komt kijken bij een afscheidsdienst. Ook het cremeren en de plaatsing van de as zijn aan bod gekomen. In de verwerkingsles denken de leerlingen na over hoe zij zelf van een dierbaar persoon afscheid zouden nemen. Welke boodschap willen ze achterlaten voor een dierbare? Kun je nog iets vragen aan een dierbare als hij/zij er niet meer is?

Verwerkingsopdracht

De leerlingen kunnen kiezen uit drie verwerkingsopdrachten.

1. Symbolenhanger

Welke symbolen horen volgens jou bij afscheid nemen (denk aan de vlindertuin). Bedenk in een groepje een symbool voor afscheid nemen. Aan welk dier/plant/bloem/voorwerp moet jij denken bij afscheid nemen? Knip uit papier of karton het gekozen symbool. Iedere leerling tekent of schrijft op een stukje van het symbool een boodschap of groet. Deze symbolenhanger kan groeien: laat een stukje touw hangen voor een volgende groep om aan het symbool toe te voegen.

2. De gedenksteen

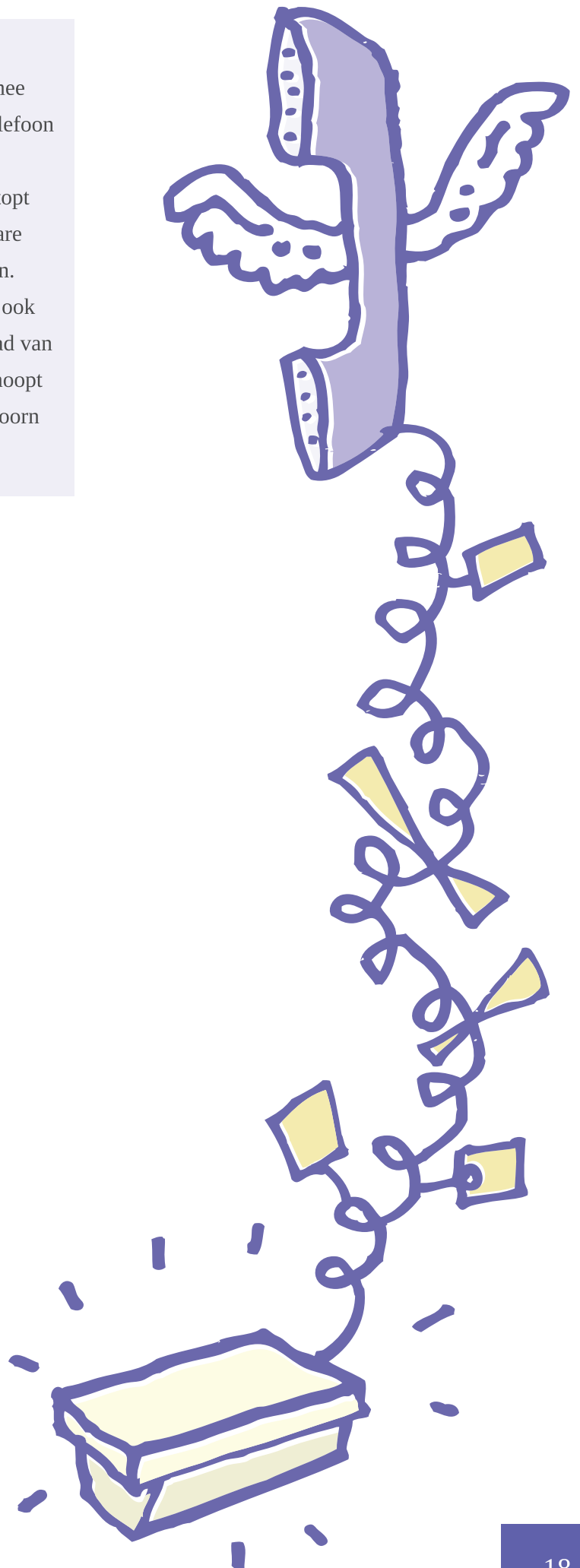
Zoek een platte steen. Een steen is blijvend en zou je mee kunnen geven aan een dierbaar persoon. Je kunt de steen bewerken met verf, fineliner op verf of stift. Je kunt erop tekenen of schrijven. Alle stenen kunnen op een ondergrond geplakt worden voor de presentatie in het crematorium.

1. Hemeltelefoon

De leerlingen maken gezamenlijk een telefoon waarmee naar de hemel gebeld kan worden. De basis van de telefoon is een schoenendoos.

In de schoenendoos worden gedichten en teksten gestopt van alle leerlingen. De boodschappen staan als het ware 'in de wachtrij' om naar de hemel gezonden te worden. Bovenop de doos komen de toetsen, maar dit kunnen ook symbolen zijn (denk aan de werkbladen). Aan de draad van de telefoon worden vlaggetjes, strikjes en lintjes geknoopt waarop vragen gesteld kunnen worden. Ook kan de hoorn met dierbare foto's beplakt worden.

De dood behoort onvermijdelijk bij het leven. Toch zijn overlijden, dood en verlies geen onderwerpen van ons dagelijks gesprek. Wel willen nabestaanden steeds vaker het afscheid op persoonlijke wijze vorm geven, een afscheid naar eigen wens. Crematoria Twente wil mensen, die geconfronteerd worden met het verlies van een dierbare, daar graag in ondersteunen.

Tijdens een afscheidsplechtigheid geven mensen betekenis aan het leven van een overleden dierbare en omgekeerd heeft de afscheidsplechtigheid ook betekenis voor de aanwezigen.

We vinden overlijden, dood, verlies en ook cremeren veelal onderwerpen voor volwassenen. Daarbij gaan we er vaak aan voorbij dat bij het overlijden van bijvoorbeeld grootouders ook vaak kleinkinderen betrokken zijn. Daarnaast kunnen kinderen natuurlijk op vele andere momenten betrokken raken bij het overlijden van ouders, familieleden, buren, huisvrienden en helaas soms ook klasgenoten. In ieder geval zal voor eenmaal volwassen geworden kinderen het verlies door overlijden onvermijdelijk blijken.

Veel mensen kiezen tegenwoordig na overlijden voor cremeren. Ook kinderen komen daardoor in contact met het crematorium. Ze wonen de afscheidsplechtigheid bij en kunnen daar zelfs een actieve bijdrage aan leveren. Een goede herinnering is van groot belang bij de verdere rouwverwerking. Dat geldt voor volwassenen, maar zeker ook voor kinderen.

Het is begrijpelijk dat kinderen vragen hebben over het crematorium. Om die reden heeft Crematoria Twente gemeend antwoord te moeten geven op deze vragen. Met behulp van het project 'Buro Dierbare Zaken' wordt de mogelijkheid geboden om op school aandacht te besteden aan verlies, dood en overlijden en in het verlengde daarvan aan het crematorium.

We hopen dat dit project zal bijdragen aan betere informatie voor kinderen in het algemeen en in het bijzonder voor kinderen, die in aanraking komen met overlijden.

Peter Blekemolen - directeur crematorium Twente

Beste ouders, verzorgers,

Deze week doen alle leerlingen van groep 6 / 7 mee met het project 'Bureau Dierbare zaken'. Dit project zit in het cultuuraanbod van OWP.

Het project '**Bureau Dierbare zaken**' is een bijzonder project. Binnen onze school zijn wij regelmatig bezig met onderdelen die betrekking hebben op de emotionele ontwikkeling van de leerlingen. Thema's hierbinnen zijn 'voor jezelf opkomen', 'omgaan met moeilijke zaken' en 'hoe zeg ik wat ik denk'. Dit project valt binnen deze thema's en gaat nog iets verder: hoe ga je om met gevoelens van gemis als een geliefd persoon onbereikbaar is of overleden.

In de groep werken leerlingen met een ladekastje met voorwerpen die een symbolische waarde (kunnen) hebben. Zij worden gevraagd om ook voorwerpen aan te dragen voor het kastje.

Later gaan de voorwerpen weer mee naar huis. Daarnaast werken de leerlingen aan werkbladen.

Zij laten weten wat zij ergens van vinden, wat voor tips zij hebben en hoe je er voor elkaar kunt zijn.

Als tweede onderdeel van het project bezoeken de leerlingen crematorium Twente. Daar krijgen zij een interactieve rondleiding verzorgd door twee medewerkers van het crematorium. Leerlingen mogen aan de hand van eigen vragen verschillende plekken bekijken. De begeleiders vanuit het crematorium hebben ervaring met het rondleiden van (jonge) kinderen op deze speciale plek. Zij geven aan dat kinderen van deze leeftijd heel nieuwsgierig zijn naar de tradities en gewoonten die er zijn rond het afscheid nemen. Veel kinderen zijn ook een soort van 'opgelucht' na het bezoek. Juist omdat ze op deze manier, in groepsverband en zonder een bijeenkomst, kennis kunnen nemen van de gang van zaken rond afscheid nemen.

Wij als schoolleiding vinden het een uitdaging om aan dit project mee te werken. We vertrouwen er volledig op dat de leerlingen op een liefdevolle, respectvolle en zelfs een beetje 'luchtige' wijze met dit toch moeilijke onderwerp in aanraking komen.

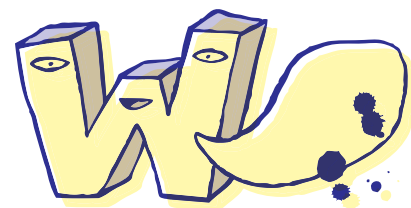

In de handleiding is een manier van werken besproken. Hieronder staan meer mogelijkheden. Daarna worden de werkkaarten besproken.

Uitleg les met kaarten en werkbladen

U kunt de leerlingen het verschil tussen de kaarten uitleggen. Dit is niet noodzakelijk.

- Praatkaarten (samen praten om tot iets te komen)
- Vormkaarten (iets maken/versieren)
- Onderzoekkaarten (samen iets uitzoeken/onderzoeken en verwerken)
- Thuisopdrachten (deze opdrachten worden thuis uitgewerkt)

Mogelijke werkvorm

Elk groepje kan minimaal 1 praatkaart, 1 vormkaart en 1 onderzoekkaart behandelen. Het is spannend om deze voorin de klas op aparte stapeltjes te leggen. De kaarten worden blind gepakt per groepje en meegenomen naar de tafel.

Als de opdracht gemaakt is wordt de kaart ingeleverd en verruild voor een volgende kaart, net zo lang tot elk groepje een praat-, vorm- en onderzoekopdracht heeft gemaakt. De leerkracht kan bepaalde kaarten ook blijvend innemen zodat er geen dubbele opdrachten worden gemaakt, en er een zo compleet mogelijk Bureauboek ontstaat.

De opdrachten worden gemaakt op werkbladen. Elk groepje krijgt een volledige set werkbladen op tafel. Op elke kaart staat welk werkblad gebruikt kan worden. Soms wordt er direct op het werkblad gewerkt, maar het kan ook handig zijn om op los papier te werken, en dit vervolgens te knippen en plakken op de werkbladen.

Hieronder staat per werkblad en kaart beschreven wat er gedaan moet worden:

Werkblad 1 - Onderzoekkaart

Bij deze werkbladen zie je steeds een heleboel voorwerpen/spullen die dierbaar kunnen zijn, of juist niet. De groep gaat hierover met elkaar in gesprek. Er wordt besloten of het voorwerp wel of juist niet dierbaar is.

Wanneer er verschillende meningen zijn is er twijfel. Er worden kleurpotloden gebruikt om de vakjes in te kleuren: groen (wel dierbaar), rood (niet dierbaar) of oranje (twijfel). Op de lijntjes wordt geschreven waarom er voor een bepaalde kleur is gekozen.

Werkblad 2 - Praatkaart

Dit is een raadspel. Iedereen schrijft zijn/haar dierbare voorwerp op een klein briefje en stopt dit weg zodat niemand kan kijken. Dan wordt er geraden naar de voorwerpen. Stel alleen vragen waarop geantwoord kan worden met ja en nee. Na afloop plakken de groepsleden de briefjes op het werkblad. Ze schijven er hun naam bij.

Vervolgens schrijft ieder groepslid bij elke voorwerp dat niet van hem/haar is wat er zo bijzonder aan is.

Werkblad 3 - Vormkaart

Deze opdracht gaat over symboliek. Welke plaatjes of symbolen passen volgens de groepsleden bij 'dierbare zaken'? Ze mogen ernaast opschrijven waarom het symbool er wel of niet bij past. Vervolgens kiezen ze gezamenlijk 2 symbolen die het beste bij dierbare zaken passen. Ze combineren deze twee symbolen in een tekening in het vlak op het werkblad. Er mag ook gekleurd worden.

Werkblad 4 - Onderzoekkaart

Deze opdracht gaat over dierbare zaken in de klas. Op het lijstje op het werkblad worden 10 voorwerpen opgeschreven die in de klas te vinden zijn: op de muur, in de kast, eigen kastje, etui, etc. Schrijf in de wolkjes waarom het dierbaar is. Overleg is mogelijk, maar hoeft niet. Er kunnen per persoon ook gewoon 2 voorwerpen opgeschreven worden.

Werkblad 5 - Vormkaart

Deze opdracht gaat over herinneringen aan een dierbaar persoon. De groepsleden schrijven hun fijne herinneringen aan hun dierbare persoon op en geven ze vorm: op gekleurd papier, leuke/spannende letters, of een getekende herinnering. Samen plakken ze het hoofd op het werkblad vol.

Werkblad 6 - Onderzoekkaart

Deze opdracht gaat over troosten. Binnen het groepje wordt besproken wat de huilende mannetjes op het werkblad hebben meegemaakt. Dit mag zelf bedacht worden (stippelijntjes). Het kan gaan om iets ergs: in het ziekenhuis komen, een dierbaar persoon verliezen. Ook kan het gaan om iets kleins: op je knie vallen op het schoolplein. Daarna wordt er gekeken welke troostwoorden bij elke situatie passen (praatwolkjes).

Werkblad 7 - Vormkaart

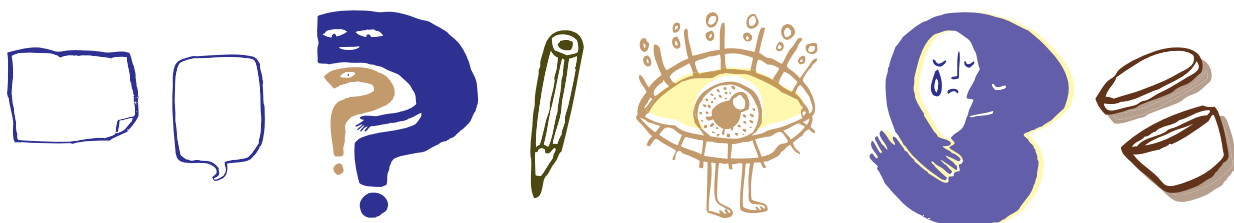
Deze opdracht gaat over gezichtsuitdrukkingen bij emotionele gebeurtenissen. Hoe kijk jij als...? Elk kind van het groepje kiest een nummer van het kaartje en een gezicht. Zij tekenen allemaal een gezichtsuitdrukking op het werkblad. Daarna worden de nummers er voor de duidelijkheid bij geschreven.

Werkblad 8 - Praatkaart

Deze opdracht gaat over de dierbare personen in je eigen leven. De kinderen bespreken samen wie de dierbare personen in hun leven zijn. Ze kiezen allemaal 1 dierbaar persoon en vertellen elkaar waarom deze persoon dierbaar voor hun is. Vervolgens maken zij een portret van deze dierbare persoon. Ze kiezen ieder een lijstje op het werkblad en plakken het portret hierin. Daarna wordt de naam er nog bijgeschreven.

Werkblad 9 - Praatkaart

Deze opdracht gaat over wat je tegen een dierbaar persoon kunt zeggen. Maar wacht: misschien wil jij jouw dierbare personen liever een brief schrijven, een sms of een email sturen. Wat **zeg** je liever (praatwolk), en wat **schrijf** je liever op (briefkader)? De kinderen bespreken dit met elkaar en vullen daarna het werkblad in.

Afronding

De leerlingen hebben nu in groepjes een aantal werkbladen gemaakt voor het Grote Bureauboek. De gastdocent legt uit dat de juf/meester samen met de kinderen deze werkbladen samen gaat binden tot een mooi boekwerk. Het boekwerk blijft een tijdje in de klas en wordt op een bijzondere plek in het lokaal bewaard. De kinderen krijgen tussentijds allemaal de ruimte om dit Bureauboek te bekijken, en zodoende te zien wat anderen hebben gemaakt.

Thuisopdracht 1 - kaart en werkblad

Kinderen die in een groepje hebben gewerkt knippen ieder een kaartje/briefje uit het werkblad. Deze mag mee naar huis. Thuis wordt er nagedacht over een kleine of grote vraag. Wat zou jij willen weten over afscheid nemen in het crematorium? Geen vraag is te gek, alles mag!

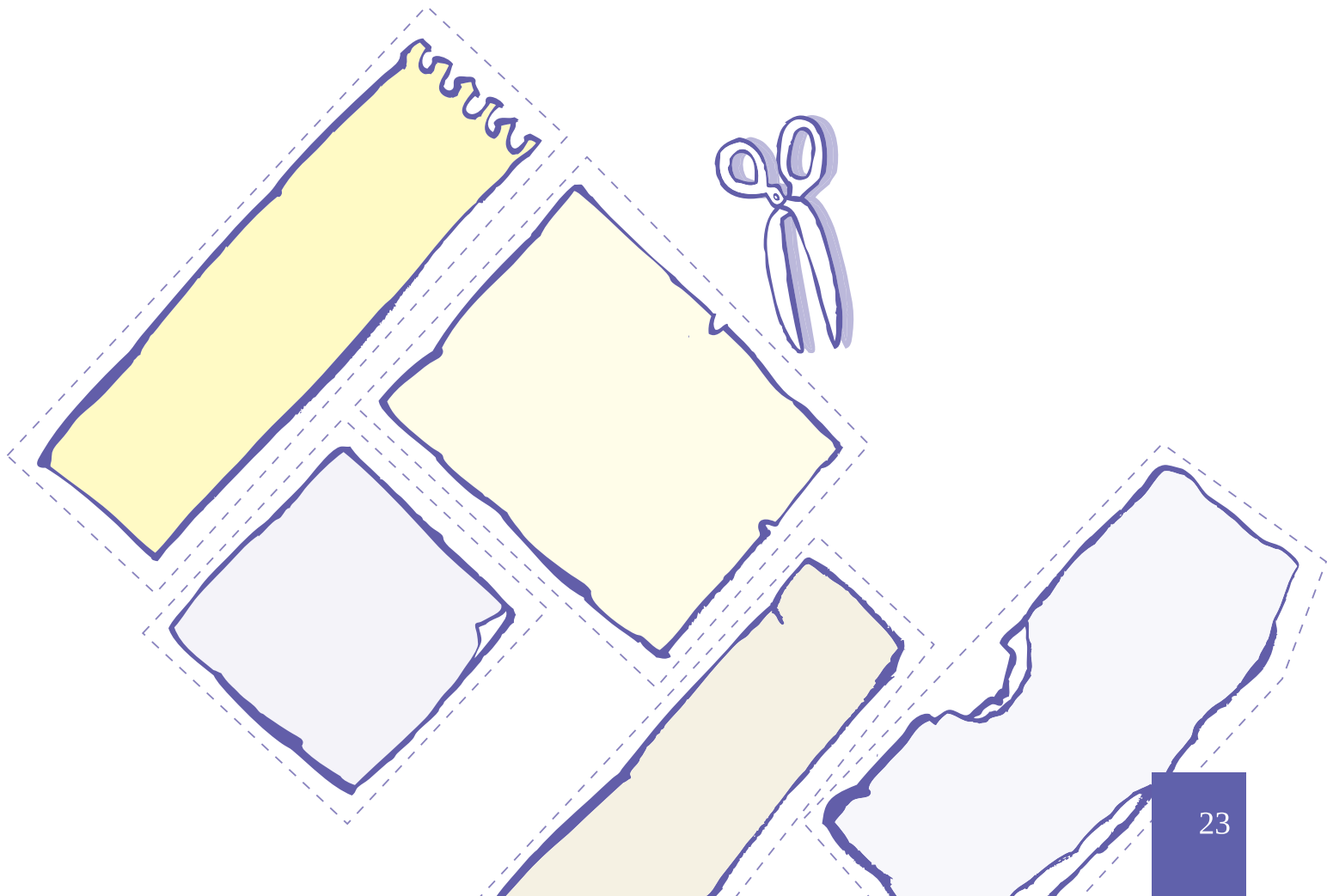
De gastdocent laat het archief van grote en kleine vragen zien: een weckpot met een mooi etiket erop. Hierin worden de vragen bewaard als de klas naar het crematorium gaat. Maar wacht: er zijn **twee** archieven! Dat betekent dat de klas gesplitst wordt. Elke helft van de klas heeft een eigen archief met vragen.

Er zijn twee rondleiders in het crematorium.

Thuisopdracht 2 - kaart en doosje

Elk kind krijgt afzonderlijk een klein doosje met deksel mee. Dit doosje mag ook mee naar huis. De kinderen stoppen in het doosje een voorwerp dat voor hen dierbaar is. Het mag van alles zijn, zo lang zij maar kunnen uitleggen waarom het voorwerp dierbaar is. Ze nemen het doosje ook weer mee terug naar school. Want: dierbare voorwerpen zijn in het crematorium ook belangrijk. De kinderen schrijven op school alvast hun naam op de deksel van het doosje.

De gastdocent geeft aan wanneer de klas naar het crematorium gaat.

Bronvermelding en sites

- www.herinnerdingen.nl
- www.ro-add.nl (stoeptegels)
- www.achterderegenboog.nl
- www.in-de-wolken.nl

Boeken:

- Karin Kuiper, Wat kan ik voor je doen.
- Als een ramp de school treft, Riet Fiddelaars. pag 32 e.v.
- Ik krijg tranen in mijn ogen als ik aan je denk, Ineke van Essen. blz. 80 e.v.

Contact rouwverwerking op school:

Jolanda KattelaarRouw Advies Centrum

De Noor 113

7481 RP Buurse

06-12591868

rouwadviescentrum@hotmail.com

Overzicht werkbladen

Werkblad 1

BUREAU
dierbare zaken

Each icon is accompanied by a small square checkbox and a set of horizontal lines for notes.

Werkblad 2

BUREAU
dierbare zaken

Heb jij spullen die dierbaar zijn?

Voorwerp: [ ]
Van wie: [ ]

Voorwerp: [ ]
Van wie: [ ]

Voorwerp: [ ]
Van wie: [ ]

Voorwerp: [ ]
Van wie: [ ]

Each section includes a drawing of a speech bubble or box and a set of horizontal lines for writing.

Werkblad 3

BUREAU
dierbare zaken

☒ Ja ☒ Nee

☒ Ja ☒ Nee

☒ Ja ☒ Nee

☒ Ja ☒ Nee

☒ Ja ☒ Nee

☒ Ja ☒ Nee

Icons on the left include a coffee cup, a trash bin, a swan, a heart, a sun, and a padlock.

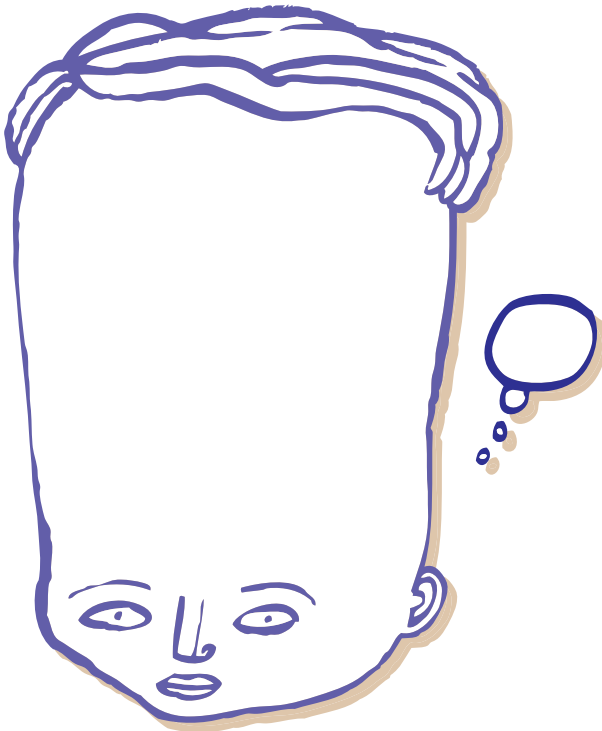
Werkblad 4

BUREAU
dierbare zaken

Waarom dierbaar?

Werkblad 5

Welke fijne herinneringen heb jij aan een dierbaar persoon?

Werkblad 6

<p>Wat is er gebeurd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Troostwoorden:</p>	<p>Wat is er gebeurd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Troostwoorden:</p>
<p>Wat is er gebeurd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Troostwoorden:</p>	<p>Wat is er gebeurd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Troostwoorden:</p>

Werkblad 8

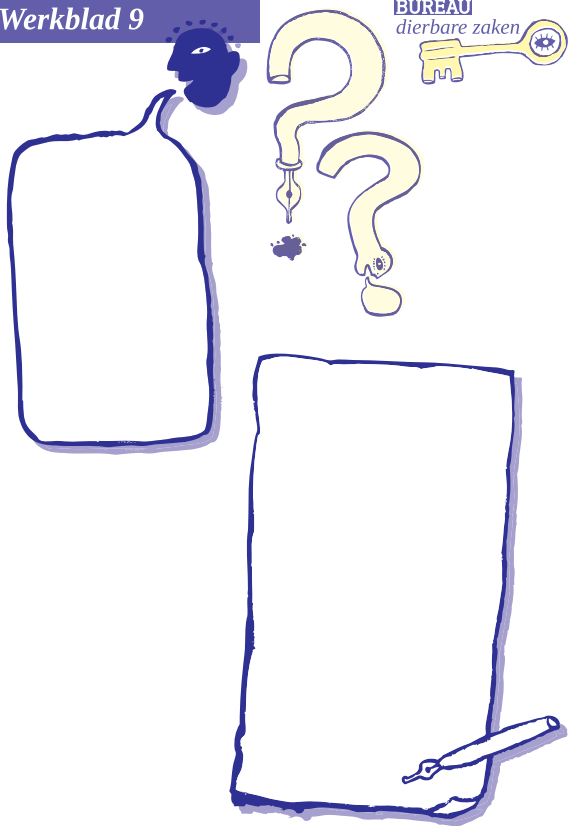
<p>Naam:</p>	<p>Naam:</p>
<p>naam:</p>	<p>naam:</p>
<p>naam:</p>	

Werkblad 7

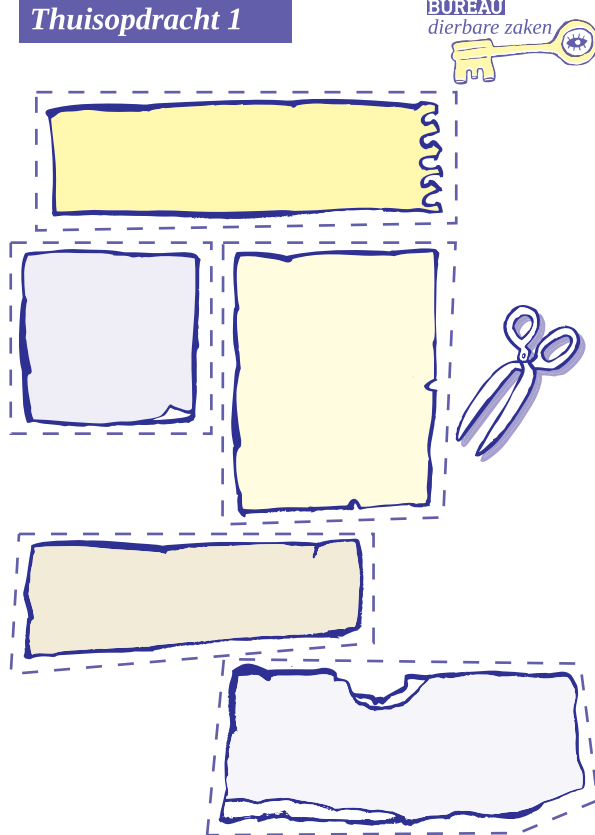
Werkblad 9

BUREAU
dierbare zaken

Thuisopdracht 1

BUREAU
dierbare zaken

BUREAU

dierbare zaken

